

Олександр ДУДОРОВ,

доктор юридичних наук, професор,
Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри кримінально-правової
політики та кримінального права
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4860-0681>,
e-mail: o.o.dudorov@gmail.com,

Роман МОВЧАН,

доктор юридичних наук, професор,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса,
професор кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2074-8895>,
e-mail: romanmov1984@gmail.com

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОСАДОВОГО КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ І ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВАЗАСТОСОВНІ АСПЕКТИ

Статтю присвячено з'ясуванню співвідношення складів державної зради і колабораційної діяльності – різновидів кримінального правопорушення, які уособлюють посадовий колабораціонізм, відповідальність за вчинення якого передбачено частинами 2, 5 і 7 ст. 111¹ КК України. Вказана проблема розглядається з огляду на здобутки кримінально-правової науки та напрацювання новітньої судової практики.

Аргументовано положення про те, що, виокремлюючи у ст. 111¹ КК згадані три частини, законодавець мав намір охопити ними не лише фактичне зайняття вказаних у цих нормах посад, а й діяльність, виконувану на них. Висунуто гіпотезу про те, що підґрунтям суперечливого вирішення питання про співвідношення складів державної зради та посадового колабораціонізму є нечітке описання у ст. 111 КК таких форм передбаченого нею складу злочину, як перехід на бік ворога і допомога у підривній діяльності. На підставі проведеного аналізу основних теоретичних підходів до тлумачення законодавчого звороту «перехід на бік ворога» доведено слушність згаданої гіпотези. Обґрунтовується положення про визнання передбаченого у частинах 2, 5 і 7 ст. 111¹ КК обіймання посад спеціальним (привілейованим) різновидом переходу на бік ворога як форми державної зради.

*Підтримано наукову позицію, згідно з якою, за загальним правилом, кваліфікація випадків посадового колабораціонізму за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 111 і частинами 2, 5 або 7 ст. 111¹ КК, суперечить принципам кримінально-правової кваліфікації, включаючи принцип *non bis in idem*. Водночас встановлено, що поведінка особи, яка, зайнявши відповідну посаду, здійснює «нетипову» для неї та явно більш небезпечну діяльність, повинна визнаватися «звичайним», не охоплюваним відповідними частинами ст. 111¹ КК проявом такої форми державної зради, як допомога у підривній діяльності.*

Ключові слова: державна зрада, колабораціонізм, України, перехід на бік ворога, підривна діяльність, конкуренція кримінально-правових норм, принципи кваліфікації.

¹ Примітка. Статтю підготовлено за підтримки Національного фонду досліджень України в межах реалізації проєкту з виконання наукових досліджень і розробок «Кримінально-правова протидія злочинам проти основ національної безпеки України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення: правотворчі та правозастосовні проблеми» (ресстраційний номер 2025.02/0038).

Постановка проблеми. Включення до Кримінального кодексу України (далі – КК) на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 3 березня 2022 р. статті 111¹ було очікуваним рішенням парламентаріїв. У ст. 111¹ КК (Колабораційна діяльність) виділено одразу три окремі частини, якими диференційовано відповідальність за зайняття трьох груп посад у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території (далі – ТОТ): у ч. 2 йдеться про посади, не пов’язані із виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у ч. 5 – про посади, пов’язані із виконанням таких функцій, а в ч. 7 – про посади у судових або правоохоронних органах.

Поява такої кримінально-правової заборони призвела до виникнення низки складних кваліфікаційних питань. Серед них – неоднаково вирішувана як теоретиками, так і правозастосувачами проблема співвідношення складів державної зради (ст. 111 КК) і посадового колабораціонізму, тобто добровільного зайняття громадянином України різноманітних посад у згаданих вище незаконних органах влади, створених на ТОТ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку проблематики зробили А. Айдинян, Н. Антонюк, Д. Беляєв, М. Бондаренко, В. Борисов, О. Букреев, Д. Євтеєва, З. Загинея-Заболотенко, О. Зайцев, О. Книженко, Н. Кончук, О. Кравчук, О. Марін, Н. Нетеса, Є. Письменський, В. Пташник, М. Рубашенко, С. Сергієвський, Н. Симоненко, М. Теплюк, О. Тубелець, В. Філіпенко, М. Хавронюк, В. Шпіляревич. Незважаючи на напрацювання цих вчених, уніфікований та аргументований підхід до вирішення позначеної кримінально-правової проблеми не вироблений ані в правничій науці, ані в судовій практиці. Так, окремі дослідники, констатуючи можливість утворення діяннями, передбаченими частинами 5 і 7 ст. 111¹ КК, складу державної зради у таких її формах, як перехід на бік ворога в період збройного конфлікту (воєнного стану) чи надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України (ст. 111 КК) [1, с. 162], уникають висунення пропозицій щодо розв’язання цієї проблеми у правозастосовній площині.

Мета статті полягає у з’ясуванні (на підставі вивчення матеріалів судової практики та з урахуванням здобутків теорії кримінального права) співвідношення складів державної зради (ст. 111 КК) і колабораційної діяльності (частини 2, 5 і 7 ст. 111¹ КК) та висунення на цій основі пропозицій щодо вдосконалення правозастосування.

Виклад основного матеріалу. При конкуренції загальної та спеціальної кримінально-правових норм необхідно виходити з того, що загальна норма охоплює певне коло кримінальних правопорушень, а спеціальна – частину цього кола, тобто різновид кримінального правопорушення, передбаченого загальною нормою [2, с. 138]. Зважаючи на цей традиційний підхід, можна констатувати, що колабораційна діяльність утворює спеціальний склад кримінального правопорушення стосовно державної зради як основного складу. Про колабораційну діяльність як прояв державної зради свідчить також місце розміщення відповідної заборони у структурі КК [3, с. 357].

Відповідно до усталених правил кваліфікації при конкуренції загальної та спеціальної норм пріоритет у застосуванні має остання (*lex specialis derogat legi generalis*). Натомість, кваліфікація скоєного за сукупністю загальної та спеціальної норм порушуватиме інший, давно відомий принцип кваліфікації – *non bis in idem* [4, с. 759]. Зважаючи на ці постулати, а також згадану «спеціальність» ст. 111¹ відносно ст. 111 КК, здавалося б, не має викликати сумнівів положення про кваліфікацію проявів посадового колабораціонізму. Цей висновок узгоджується з такими основними принципами кваліфікації, як: точність і повнота кримінально-правової кваліфікації; вирішення спірних питань на користь особи, діяння якої кваліфікуються; недопустимість подвійного інкримінування [2, с. 22–23; 5, с. 81].

Водночас при висвітленні проблеми надання належної кримінально-правової оцінки фактам обіймання посад у створених на ТОТ незаконних органах влади один з авторів цих рядків ще в 2022 р. звертав увагу на те, що вже тоді деякі правозастосувачі розв’язували цю проблему у доволі оригінальний спосіб, кваліфікуючи вказані дії за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 111 КК (за ознакою вчинення діяння в умовах воєнного стану), й відповідною частиною (найчастіше ч. 7) ст. 111¹ КК [6, с. 49]. Сьогодні слід

із прикрістю констатувати, що згаданий кваліфікаційний підхід не лише широко застосовується на практиці, а й отримує теоретичне обґрунтування у правничій літературі. Так, Н. Антонюк уважає, що державна зрада (ст. 111 КК) і посадовий колабораціонізм (частини 2, 5 і 7 ст. 111¹ КК) є не загальним і спеціальним, а самостійними складами злочинів, які не накладаються, а тому можуть утворювати ідеальну сукупність. Зважаючи на такий підхід, юристка послідовно відстоює положення про те, що у тих випадках, коли особа, крім зайняття відповідної посади (у незаконних органах влади, правоохоронних або судових органах), здійснює певну діяльність, виконує функції, визначені цією посадою, вона ... повинна нести відповідальність за сукупністю – за державну зраду (у формі надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України) та колабораційну діяльність (через зайняття певної посади в незаконних органах влади) [7, с. 42–43].

Наведений підхід підтримує й З. Загинеї-Заболотенко. Вчена переконана у тому, що з формулювань диспозицій частин 2, 5 і 7 ст. 111¹ КК випливає те, що в них передбачено відповідальність лише за зайняття посад (тут і нижче виділення курсивом наш – *О. Д., Р. М.*) у незаконно створеному органі влади, а не за виконання робіт, що є самостійним, не пов'язаним із зайняттям посади діянням. Сформульована гіпотеза стала підґрунтям для висновку авторки про те, що ч. 1 ст. 111 КК та частини 2, 5 та 7 ст. 111¹ КК співвідносяться як загальна та спеціальні лише стосовно таких дій, як перехід на бік ворога в умовах воєнного стану та добровільне зайняття відповідних посад. Водночас виконання громадянином України професійної функції на зазначених посадах не охоплюється ст. 111¹ КК; такі дії лежить поза її межами, а тому, згідно з правилами кваліфікації, потребують додаткової правової оцінки за ч. 2 ст. 111 КК [8, с. 319–321]. Згодом Н. Антонюк і З. Загинеї-Заболотенко підтвердили свою позицію, зробивши наголос на тому, що в диспозиціях частин 2, 5 і 7 ст. 111¹ КК не передбачено такої форми колабораціонізму, яка б кореспондувала з наданням громадянином України допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, а запропонована ними кримінально-правова кваліфікація (за сукупністю злочинів) відзначається завершеністю та вичерпністю [9, с. 17].

Не заперечуючи того, що у відповідних частинах ст. 111¹ КК йдеться про «зайняття посади», а не, наприклад, про «діяльність на посаді», варто задатися запитанням: а яким чином особа може займати відповідну посаду, не здійснюючи на ній діяльність? Якщо відкинути суто гіпотетичні та відверто мало(не-)ймовірні випадки (пов'язані, наприклад, із фіктивним працевлаштуванням), то стає очевидним, що в реальному житті такі ситуації є неможливими. Має рацію А. Айдинян, яка, вбачаючи у кваліфікації розглядуваних дій за сукупністю злочинів порушення конституційного принципу *non bis in idem* і прояв надмірної кримінально-правової оцінки вчиненого, зауважує: «Не можна штучно відокремлювати факт обіймання посади і подальше здійснення діяльності відповідно до неї ..., законодавець передбачив кримінальну відповідальність за добровільне зайняття певних посад саме з огляду на те, що здійснення діяльності на таких посадах заподіює шкоду національній безпеці (а не тому, що суспільно небезпечним є сам лише факт номінального призначення на посаду)» [10, с. 48]. Ураховуючи зазначене, видається щонайменше неоднозначним твердження, викладене в одному з рішень Касаційного кримінального суду Верховного Суду (далі – ККС ВС), згідно з яким «з огляду на формулювання диспозиції ч. 7 ст. 111¹ КК, сам факт добровільного зайняття громадянином України посади в незаконному правоохоронному органі є достатнім для кваліфікації відповідних дій за цією кримінально-правовою нормою» [11].

Водночас виникає вже інше запитання: якщо зайняття посади іманентно супроводжується здійсненням відповідної діяльності, яка, на переконання Н. Антонюк та З. Загинеї-Заболотенко, як підривна має отримувати самостійну кримінально-правову оцінку за ст. 111 КК, то яку мету переслідував законодавець, доповнюючи КК частинами 2, 5 й особливо 7 ст. 111¹, котрі позбавлені перспектив самостійного застосування? Схилиємося до думки, що жодної логічної відповіді на поставлене запитання не існує. Отже, виходимо з того, що, доповнюючи КК частиною 7 (як і частинами 2 та 5) ст. 111¹, парламентарії мали намір охопити нею (-ими) не лише фактичне зайняття вказаних у ній (-их) посад, а й діяльність, виконувану на них і пов'язану з ними. Пропонуючи таке телеологічне тлумачення кримінального закону,

погоджуємося з Н. Нетесою, яка пише, що «най-ефективнішим способом подолання правових колізій в умовах інертності законодавчого процесу та водночас необхідності забезпечення потреб практики в одноманітному застосуванні кримінально-правових норм є встановлення адекватного змісту вживаних у законі термінів та дійсної сутності криміналізованих явищ, що досягається насамперед за допомогою застосування телеологічного способу тлумачення норм, що передбачає з'ясування дійсної мети прийняття відповідної норми» [12, с. 146].

Подібним чином розмірковує й М. Рубашенко, який звертає увагу на те, що, якщо вважати, що законодавець уведенням окремих норм про посадове колаборантство намагався карати лише номінальне зайняття посади, а реальне (функціональне) її зайняття підлягає оцінці як державна зрада в умовах воєнного стану, то кваліфікація за будь-якою з частин ст. 111¹ КК, у принципі, губиться (по суті є зайвою) на тлі найсуворішої санкції ч. 2 ст. 111 КК. За такого підходу, констатує правник, майже не залишається місця для самостійної кваліфікації за частинами 2, 5 та 7 ст. 111¹ КК (у частині зайняття посад), адже фактичне зайняття посади завжди пов'язано зі здійсненням повноважень, які так чи інакше легко інтерпретувати як державну зраду. Отже, не залишається місця й колабораціонізму, який «розчиняється» в державній зраді та втрачає сенс свого самостійного існування серед кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України [13, с. 286].

Які ж чинники зумовили появу розглядуваної проблеми? На нашу думку, глибинною передумовою виникнення різних теоретичних і правозастосовних підходів до співвідношення складів державної зради та посадового колабораціонізму є суперечливе (нечітке) законодавче описання у ст. 111 КК таких форм передбаченого нею складу злочину, як перехід на бік ворога в умовах збройного конфлікту чи воєнного стану та надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України (далі – перехід на бік ворога та допомога у підривній діяльності, відповідно). Ця давня проблема серйозно актуалізувалася після початку широкомасштабного вторгнення РФ і доповнення КК статтею 111¹. Відсутність у кримінальному законі чітких ознак

кожного з різновидів державної зради унеможливає їх належне розмежування. Оскільки у чинній редакції ст. 111 КК відповідні діяння визначені абстрактно, у доктрині кримінального права та правозастосовній практиці зміст цих понять трактується суперечливо, що нерідко призводить до їх змішування

З аналізу юридичної літератури випливає існування щонайменше кількох основних теоретичних підходів до тлумачення законодавчого звороту «перехід на бік ворога».

Перший підхід є максимально широким. Відповідно до нього перехід на бік ворога розцінюється як надання безпосередньої допомоги державі, з якою Україна перебуває в умовах війни або збройного конфлікту. Варіантами такої форми державної зради є: перехід до ворога через лінію фронту; вступ до армії ворожої держави; участь за її завданням у бойових діях проти України; надання різної допомоги агентам такої держави тощо [14, с. 11–12].

Визнаючи переваги цього підходу, водночас варто зазначити, що: 1) за такого тлумачення правозастосовні органи фактично позбавляються орієнтирів для відмежування переходу на бік ворога як форми державної зради від допомоги у підривній діяльності, яка визначається за допомогою використання максимально схожого за змістом і ще більш неконкретизованого формулювання «будь-яка допомога у проведенні підривної діяльності проти інтересів України». Зокрема, складно зрозуміти, яким чином необхідно відмежовувати «надання різної допомоги агентам ворожої держави» від, наприклад, «укриття розвідника або його спорядження» як форми «допомоги у підривній діяльності»; 2) автори викладеного підходу, які писали відповідні рядки до 2022 р., цілком природно не розглядали питання, яким різновидом державної зради має визнаватися посадовий колабораціонізм.

Це питання, однак, не залишилося поза увагою прибічників *другого підходу*, зокрема, М. Хавронюка, який, пропонуючи загалом подібне до попереднього трактування поняття «перехід на бік ворога», водночас уточнює, що змістом останнього охоплюється вступ на службу не лише до певних військових, а й до: 1) розвідувальних чи безпекових формувань ворожої держави (поліції, каральних загонів); 2) незаконних формувань сепаратистсько-

го, ультрареакційного характеру, терористичних організацій, які ведуть боротьбу з легітимними органами влади України, розпалюють прикордонні конфлікти, порушують недоторканність морського простору України тощо [15, с. 332]. До слова, оцінюючи дії «силовиків», які після окупації АРК зрадили присягу, О. Зайцев, на відміну від М. Хавронюка, прямо не пише про те, що обіймання відповідних посад має визнаватися «переходом на бік ворога», а лише констатує наявність відповідного правозастосовного підходу при оцінці дій зрадників-військовослужбовців [16, с. 178].

Коментуючи точку зору М. Хавронюка, відзначимо, що пропоноване вченим тлумачення поняття «перехід на бік ворога» охоплює щонайменше передбачене ч. 7 ст. 111¹ КК обіймання посад у створених на ТОТ незаконних правоохоронних органах. При цьому залишається відкритим питання, які саме сепаратистські формування мав на увазі фахівець – лише силові (військового характеру) чи також і цивільні?

Суть *третього підходу* полягає у тому, що суб'єкт державної зради, вчиненої у спосіб переходу на бік ворога, може бути лише спеціально-конкретним, якому, крім загальних і спеціальних ознак, на момент вчинення злочину притаманні додаткові чітко визначені ознаки. Такий підхід обґрунтовується тим, що перейти з однієї сторони («свої») на іншу («ворожу») може лише той, хто належить до воюючої сторони, є супротивником на війні, у воєнних діях. Якщо відповідні дії вчиняє «звичайний» громадянин, то це буде допомогою у підривної діяльності [17, с. 18, 109]. Логічним наслідком відсутності єдиного тлумачення змісту зазначених форм державної зради є розбіжності у поглядах дослідників щодо похідного питання: привілейованим різновидом якої саме форми державної зради слід вважати посадовий колабораціонізм – переходу на бік ворога чи надання допомоги у проведенні підривної діяльності?

Як на один із додаткових аргументів на користь того, що зайняття посади в незаконних органах влади передбачає і здійснення діяльності на цій посаді, М. Рубашенко вказує на те, що така поведінка є спеціальним видом *допомоги у підривної діяльності*, про що свідчать і санкція ч. 7 ст. 111¹ КК, суворість якої не дає можливості стверджувати, що цією частиною передбачено відповідальність лише за «голий» факт обіймання посади [13, с.

286]. Натомість, З. Загиней-Заболотенко припускає, що діяльність на посадах, передбачених частинами 2, 5 та 7 ст. 111¹ КК, може утворювати склад державної зради у формі як *допомоги у підривної діяльності*, так і *переходу на бік ворога* [8, с. 320].

Поруч із трьома викладеними позиціями, існує і *четвертий підхід*, який, на нашу думку, є не лише найбільш обґрунтованим, а й методологічно цінним для вирішення проблеми співвідношення державної зради та посадового колабораціонізму. У межах цього підходу досліджуваний зворот тлумачиться поширювально, що дає можливість дійти таких висновків: по-перше, суб'єктом державної зради у відповідній формі може бути визнаний будь-який громадянин України, який вступив на службу до органів, організацій чи формувань іноземної держави, з якою Україна перебуває у стані війни чи збройного конфлікту; по-друге, «фізичний» перехід на бік ворога не обмежується перетином державного кордону, а й може здійснюватися й на ТОТ. Враховуючи ці положення, С. Сергієвський робить слушний висновок про те, що виконання громадянами України функцій представників влади рф, а також входження їх до складу терористичних організацій «днр» та «лнр» є різновидом саме переходу на бік ворога [19, с. 89–90, 102]. Можливість вчинення державної зради на ТОТ визнається і В. Борисовим [20, с. 124].

Екстраполюючи відповідні теоретичні напрацювання на розглядувану проблему, схилиємося до думки, що передбачене у частинах 2, 5 і 7 ст. 111¹ КК обіймання посад має визнаватися спеціальним (привілейованим) різновидом такої форми державної зради, як перехід на бік ворога. Водночас варто нагадати, що автори цих рядків послідовно підтримують позицію, згідно з якою в указаних частинах ст. 111¹ КК йдеться не лише про фактичне зайняття посади, а й про діяльність на них. Через це виникає запитання: невже така діяльність на зайнятих посадах за жодних умов не може розцінюватись як різновид допомоги у підривної діяльності, про що прямо писав М. Рубашенко, і можливість чого (поруч зі здатністю визнання таких дій переходом на бік ворога) визнавала З. Загиней-Заболотенко? На наш погляд, відповідь на це запитання має бути негативною, адже в юридичній літературі доведено, що перехід на бік ворога (як і шпигунство) насправді є нічим іншим, як спеціальним різновидом надання допо-

моги у проведенні розвідувально-підривної діяльності, яка є, так би мовити, «загальним» способом державної зради. Саме тому в диспозиції ч. 1 ст. 111 КК при описанні цього способу вчинення державної зради пропонується вказати на надання *іншої* допомоги у здійсненні підривної діяльності, що мало б сприяти розмежуванню відповідних форм державної зради [21, с. 97].

Водночас дослідники уточнюють, що цей спосіб державної зради буде наявний тільки тоді, коли вчинені дії не охоплюються ознаками перших двох способів – переходу на бік ворога або шпигунства. Наявність ознак останніх виключає можливість ставлення у вину особі вчинення державної зради шляхом допомоги у підривній діяльності [17, с. 19; 19, с. 106–107; 21, с. 97–98]. Інакше кажучи, попри те, що кожен із трьох способів державної зради фактично є допомогою у підривній діяльності в її широкому розумінні (як синонім державної зради загалом), конкретна поведінка суб'єкта юридично може бути визнана допомогою у підривній діяльності як однією з трьох спеціально виділених у ст. 111 КК форм державної зради (тут вже йдеться про «вузьке» розуміння аналізованого звороту) лише тоді, коли в ній відсутні ознаки двох інших форм державної зради, які є «спеціальними» її різновидами. Отже, можна зробити висновок, що, *фактично* будучи різновидом допомоги у підривній діяльності, *юридично* зайняття передбаченої у відповідних частинах ст. 111¹ КК посади має визнаватися спеціальною формою переходу на бік ворога та кваліфікуватися лише за відповідними частинами цієї «привілейованої» кримінально-правової заборони.

Принагідно зауважимо, що, попри всі викладені аргументи, ймовірність одночасного застосування ст. 111 і ч. 7 (частин 2 і 5) ст. 111¹ КК виключати не варто. Слід, однак, брати до уваги резонні застереження дослідників, які зазначають, що, враховуючи характер співвідношення цих норм (загальна та спеціальні), така кваліфікація є можливою лише у випадку, коли має місце реальний різновид державної зради [22, с. 220]. Підтримуючи викладену позицію, М. Рубашенко уточнює: підставою для такої сукупності має слугувати не діяльність на посаді як така, а конкретний акт реалізації повноважень, що функціонально виходить за межі типових обов'язків. Це свідчить про очевидно вищу суспільну небезпечність діяння, яка,

своєю чергою, потребує правової оцінки за статтею, санкція якої передбачає довічне позбавлення волі [13, с. 286]. Подібним чином висловлюється й Д. Євтуєва, зазначаючи, що кваліфікація дій особи, які виразилися лише у виконанні нею трудових функцій за посадою, яку вона займає в незаконному органі влади на ТОТ, має здійснюватися тільки за відповідною частиною (2, 5 або 7) ст. 111¹ КК. За сукупністю ж кримінальних правопорушень, передбачених частинами 2, 5 або 7 ст. 111¹ і ст. 111 КК, кваліфікація можлива у випадках, якщо: 1) особа, обіймаючи посаду в незаконних органах влади на ТОТ, вчинила дії, які підпадають під ознаки державної зради та виходять за межі передбачених для її посади трудових обов'язків; 2) особа в умовах окупації спочатку вчинила дії, які підпадають під ознаки державної зради, а вже після їх вчинення зайняла певну посаду в незаконних органах влади [23, с. 47].

Таким чином, визначаючи підстави для кваліфікації відповідної поведінки за сукупністю ст. 111 і частинами 2, 5 або 7 ст. 111¹ КК, дослідники розмежовують два види діяльності: з одного боку – виконання «типових» для відповідних посад функцій, що повністю охоплюється нормами про посадовий колабораціонізм; з другого – якісно відмінні та значно небезпечніші дії, які виходять за межі функціональних обов'язків і потребують додаткової кримінально-правової оцінки за ст. 111 КК

Запропонований підхід, зокрема передбачена в його межах градація видів діяльності, видається обґрунтованим. Він спирається як на нормативні передумови – виділення у ст. 111 КК таких самостійних форм державної зради, як перехід на бік ворога та надання допомоги у проведенні підривної діяльності, – так і на теоретичне підґрунтя у вигляді згаданої наукової позиції, що припускає можливість одночасного інкримінування особі обох цих форм

До речі, якщо керуватися протилежною логікою (підтримуваною, зокрема, Н. Антонюк та З. Загиней-Заболотенко), то виходить доволі парадоксальна і, головне, відверто несправедлива ситуація, коли за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених частинами 2, 5 або 7 ст. 111¹ і ч. 2 ст. 111 КК, у будь-якому разі мають кваліфікуватися як дії особи, яка, зайнявши на ТОТ відповідну посаду, лише виконує свій «звичний» функціонал

(наприклад, працівник лісоохорони, котрий притягує до відповідальності осіб, які займалися незаконною рубкою лісу), так і значно небезпечніша поведінка суб'єкта, який, поруч із виконанням своїх «типових» функцій, вчиняє дії, які явно виходять за їх межі (наприклад, «правоохоронець» переслідує українських патріотів, колишніх учасників АТО/ООС, видворяє наших громадян за межі ТОТ, затримує їх та ін.).

Синтезуючи викладені вище напрацювання, є підстави зробити два основних висновки щодо розмежування складів аналізованих злочинів.

По-перше, обіймання відповідних посад і виконання «типових» для них функцій має визнаватися привілейованим різновидом державної зради у формі переходу на бік ворога. Відповідно до усталеного правила подолання конкуренції загальної та спеціальної норм у таких випадках повинна застосовуватися лише спеціальна норма – ч. 2, ч. 5 або ч. 7 ст. 111¹ КК.

По-друге, поведінка особи, яка, зайнявши відповідну посаду, здійснює «нетипову» для цієї посади та явно більш небезпечну діяльність, повинна визнаватися не привілейованим, а «звичайним» проявом іншої форми державної зради – допомогою у підривній діяльності, яка не охоплюється відповідними частинами ст. 111¹ КК. У таких випадках варто вести мову не про один злочин, який одночасно підпадає під дію як загальної норми – ст. 111 КК (у формі переходу на бік ворога), так і спеціальної норми – ст. 111¹ КК (у формі посадового колабораціонізму), тобто про конкуренцію кримінально-правових норм, а про сукупність двох самостійних злочинів – допомоги в підривній діяльності (окремої форми державної зради, виділеної у ст. 111 КК) і посадового колабораціонізму (відповідні частини ст. 111¹ КК). Нагадаємо, що для сукупності кримінальних правопорушень (як ідеальної, так і реальної) характерним є те, що жодна з кримінально-правових норм не охоплює вчинене в повному обсязі. Належна правова оцінка діяння можлива лише шляхом застосування кількох статей (частин статей) Особливої частини КК. Згідно з усталеними правилами кваліфікації, за умови сукупності кожне правопорушення потребує окремої оцінки, що має відобразитися у формулі кваліфікації через одночасне посилання як на ст. 111, так і на відповідну частину ст. 111¹ КК

Наприклад, Особа-1 не лише зайняв посаду начальника так званого «Відділу з питань міграції УВС по м. Токмак та Токмацькому району», створеного на тимчасово окупованій території, а й передавав представникам держави-агресора відомості про проукраїнськи налаштованих місцевих мешканців. Такі дії вчинялися з метою придушення опору цивільного населення, а також виявлення та ліквідації агентурної мережі Сил оборони України [24].

Водночас, аналіз матеріалів судової практики свідчить про те, що, всупереч викладеним аргументам, у переважній більшості випадків підставою для кваліфікації дій особи за сукупністю ч. 7 (або частинами 2 чи 5) ст. 111¹ та ч. 2 ст. 111 КК стає не «екстраординарний акт реалізації повноважень», на якому наголошує М. Рубащенко, а звичайна діяльність винного на посаді як така. Тобто практика йде шляхом інкримінування сукупності норм навіть за умови виконання особою типових функцій, що суперечить концепції їх функціонального розмежування. Зокрема, як приклади хибної кримінально-правової оцінки можна навести справи, в яких за сукупністю злочинів, передбачених ч. 7 ст. 111¹ і ч. 2 ст. 111 КК, були кваліфіковані дії таких осіб: а) «начальника 2-го боевого отделения отряда специального назначения «Гром» ГУ МВД Херсонской области», який виконував поліцейські функції [25]; б) поліцейського 1-го відділення окремого взводу ППС «отдела полиции №2 УВД по г. Васильевка и Васильевскому району ГУ МВД по Запорожской области», який, перебуваючи на посаді, брав участь у добових чергуваннях, здійснював конвоювання затриманих осіб, їх перевезення, а також вчиняв протиправні дії в інтересах окупаційної влади, пов'язані з охороною правопорядку [26]; в) «инспектора дежурной части ГУ МВД Херсонской области», який протиправно виконував поліцейські функції, направлені на захист окупаційної влади рф, та завдання, що ставилися представниками силових структур рф (без конкретизації) [27].

Як бачимо, в усіх цих вироках або йдеться про виконання винними функцій, які є типовими для обійманих ними посад, або відповідні функції не конкретизуються, що свідчить про помилковість додаткової кваліфікації дій фігурантів (поруч із ч. 7 ст. 111¹ КК) ще й за ч. 2 ст. 111 КК, а отже, про порушення принципу *non bis in idem*. Тому

поділяємо висловлені в юридичній літературі застереження з приводу того, що таке правозастосування нівелює мету законодавця запровадити кримінальну відповідальність за менш тяжкий злочин проти основ національної безпеки України в умовах окупації [28, с. 324], з огляду на безальтернативність становища осіб, які опинились на окупованих територіях [29, с. 338].

На жаль, критикований підхід знайшов своє відбиття у рішеннях не лише судів першої та апеляційної інстанцій, а й ККС ВС. Так, розглядаючи справу стосовно Особи-1, Касаційний суд з'ясував, що обвинувачений, будучи громадянином України, працівником правоохоронного органу – рибоохорони, перебуваючи на посаді провідного державного інспектора відділу рибоохоронного патруля №1 Азовського басейнового управління Державного агентства меліорації та рибного господарства України, надав добровільну згоду на співпрацю з окупаційною владою рф і з 4 березня 2022 р. перейшов на бік ворога в умовах воєнного стану та почав надавати допомогу окупаційній адміністрації рф: добровільно виконував вказівки і розпорядження керівників окупаційної адміністрації у м. Бердянську, а саме здійснював чергування та контроль за заборонаю лову суб'єктами господарювання водних біоресурсів на ТОТ, за використанням знарядь добування водних біоресурсів, за виловом, а також передачею виловлених суб'єктами господарювання водних біоресурсів на пункт прийому в інтересах та на користь окупаційної влади рф. Крім того, 28 березня 2022 р. Особа-1 зайняв посаду інспектора незаконного правоохоронного органу «Охрана окружающей природной среды и водных биоресурсов в г. Бердянске», створеного на ТОТ. Хоч функції, перераховані у цитованій постанові і виконувані Особою-1, були типовими для обійманої обвинуваченим посади інспектора рибоохорони, ККС ВС залишив без змін рішення судів першої та апеляційної інстанцій, констатувавши наявність у діяч підсудного ознак як державної зради у формі переходу на бік ворога в умовах воєнного стану (ч. 1 ст. 111 КК), так і посадового колабораціонізму в правоохоронній сфері (ч. 7 ст. 111¹ КК) [30].

Мотивуючи ухвалене рішення, суд касаційної інстанції вказав на те, що в конкретних випадках «перехід на бік ворога» може полягати в участі у будь-яких воєнізованих ворожих формуваннях,

передачі матеріальних ресурсів збройним формуванням агресора, провадженні господарської діяльності у взаємодії з ворогом та, зокрема, і в добровільному зайнятті посади у незаконних органах влади на ТОТ. У світлі такої кримінально-правової оцінки дій Особи-1 і викладеного правозастосовного підходу не може не виникати запитання: невже у випадку, коли перехід на бік ворога полягає не у зайнятті посад у незаконних органах влади, а, наприклад, у передачі матеріальних ресурсів збройним формуванням агресора, провадженні господарської діяльності у взаємодії з ворогом, дії винного потребують кваліфікації не лише за ч. 4 ст. 111¹, у диспозиції якої прямо описані ці прояви, а ще й додатково за ст. 111 КК? Попри поширену практику кваліфікації фактів провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, прикладів подібної «подвійної» кваліфікації, на відміну від аналогічної ситуації із сукупністю злочинів, передбачених ст. 111 і ч. 7 ст. 111¹ КК, нами виявлено не було.

Розмірковуючи над наслідками ухвалення аналізованого та інших подібних рішень ККС ВС, варто пригадати, що відповідно до чинного законодавства про судоустрій саме на цей Суд покладено завдання забезпечувати сталість та однаковість судової практики. Тому не складно спрогнозувати, що позиція ККС ВС може остаточно повернути шлях судової практики у хибне русло. Щоправда, зустрічаються і такі постанови суду касаційної інстанції, в яких кваліфікація проявів посадового колабораціонізму здійснювалася, на нашу думку, правильно – лише за певною частиною ст. 111¹ КК, без додаткового інкримінування винному порушення ч. 2 ст. 111 КК [11; 31; 32; 33; 34], що, вочевидь, пояснюється дотриманням вимоги ч. 3 ст. 337 КПК України, якою зобов'язаний керуватися і касаційний суд. У будь-якому разі такий стан речей може бути оцінений як відсутність однакового підходу ККС ВС до розв'язання однотипних кримінально-правових проблем.

Також можна констатувати, що дії колишніх правоохоронців (найчастіше – поліцейських і працівників ДСНС), які, зрадивши присязі на вірність Українському народові, обіймали посади в незаконних правоохоронних органах на ТОТ та виконували типові для них функції, нерідко кваліфікуються лише за ч. 2 (ч. 1) ст. 111 КК як перехід на бік ворога. Зокрема, саме так були кваліфіковані дії:

а) поліцейського сектору реагування патрульної поліції ВП №1 Василівського РУ ГУНП у Запорізькій області Особи-1, яка, почавши проходити службу в «Народній міліції м. Кам'янка-Дніпровська», здійснювала патрулювання, заступала на чергування, складала протоколи, виїжджала на огляд місця події тощо [35];

б) поліцейського взводу охорони об'єктів та публічної безпеки Каховського РВ Управління поліції охорони, який перейшов на службу у незаконно створений орган – «народная милиция», а пізніше – «Генический РО полиции ГУ МВД в Херсонской области» і виконував вказівки та розпорядження керівників окупаційної адміністрації рф та підрозділів силових блоків [36];

в) поліцейського сектору реагування патрульної поліції ВП №1 Бердянського РВП ГУНП у Запорізькій області, який добровільно розпочав службу в підпорядкуванні окупаційної адміністрації рф та перейшов до лав «народної міліції» окупантів (без конкретизацій виконуваних на цій посаді функцій) [37];

г) командира відділення 68 Державної ПРЧ 11 Державного ПРЗ ГУ ДСНС у Донецькій області, який перейшов на бік ворога, що виразилось у добровільному вступі на службу до «ГБУ ПСО г. Волноваха МЧС ДНР», на посаду «командира відділення». З-поміж іншого обвинуваченому інкримінувалося те, що він взяв участь в агітаційному заході, присвяченому дню рятувальника рф, під час якого (спільно з невстановленими громадянами, частина з яких була одягнена у формений одяг) в урочистій обстановці вишикувався для спільного фото [38].

Як бачимо, в усіх досліджуваних вирахах зустрічається один із трьох варіантів описання здійснюваних засудженими функцій: 1) або вказується на виконання виключно типових функцій відповідного працівника правоохоронного органу на кшталт патрулювання, чергування, складення протоколів, виїзд на огляд місця події; 2) або йдеться про дії, які, хоч і виходять за межі звичного функціоналу правоохоронця, однак навряд чи можуть оцінюватись як більш небезпечні і, відповідно, вважатись допомогою у підривній діяльності (наприклад, участь в агітаційному заході). За наявності підстав подібна поведінка могла б визнаватись різновидом інформаційного колабораціонізму й отримувати додаткову кримінально-право-

ву оцінку з покликанням на інші (крім ч. 7) частини ст. 111¹ КК (передусім маються на увазі частини 1 та 6); 3) або відповідні функції не конкретизуються.

Зважаючи на це, констатуємо, що в кожному зі згаданих випадків йдеться лише про такий виділений законодавцем привілейований різновид переходу на бік ворога, як посадовий колабораціонізм (у правоохоронній сфері), який повністю охоплюється диспозицією ч. 7 ст. 111¹ КК. І якщо кваліфікація вказаних дій за сукупністю ст. 111 та ч. 7 ст. 111¹ КК визнається порушенням принципу *non bis in idem*, то застосування у подібних ситуаціях лише ст. 111 КК варто розцінювати як порушення іншого засадничого принципу кримінально-правової кваліфікації – *lex specialis derogate legi generalis* У цьому контексті ч. 7 ст. 111¹ КК виступає спеціальною нормою щодо загальної – ст. 111 КК.

При аналізі практики застосування ч. 2 ст. 111 КК виявлено окремі приклади того, коли за цією нормою кваліфікувалися дії осіб, які, зайнявши посади у створених на ТОГ незаконних правоохоронних органах, поруч зі «звичною», виконували нетипову для цих органів і більш небезпечну діяльність. Наприклад, йдеться про випадки, коли зрадники не лише брали участь у чергуваннях, патрулюваннях тощо, а й, користуючись своїми знаннями, навичками та інформацією, набутими у правоохоронних органах України, повідомляли військовим рф місця проживання учасників АТО, працівників поліції, які не зрадили Україні та не перейшли на бік ворога, їх родичів, активно допомагали у проведенні обшуків у таких осіб, вилученні наявної у них вогнепальної зброї, спецзасобів, транспортних засобів тощо.

У таких діяннях одночасно вбачаються ознаки двох різновидів державної зради. По-перше, виконання нетипових для правоохоронця функцій (пошук проукраїнських активістів, вилучення зброї і транспорту на користь рф тощо) слід кваліфікувати як державну зраду у формі допомоги у підривній діяльності за ч. 2 ст. 111 КК, оскільки ці дії виходять за межі диспозиції ч. 7 ст. 111¹ КК. По-друге, саме обіймання посад і виконання звичного функціоналу (посадовий колабораціонізм) варто розглядати не як «загальну» допомогу в підривній діяльності, а як спеціальний (привілейований) різновид державної зради у формі переходу на бік

ворога, пом'якшена відповідальність за який диференційована у ч. 7 ст. 111¹ КК

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки.

По-перше, глибинною передумовою виникнення різних теоретичних і правозастосовних підходів до співвідношення складів державної зради та посадового колабораціонізму є суперечливе (нечітке) законодавче описання у ст. 111 КК таких форм передбаченого нею складу злочину, як перехід на бік ворога в умовах збройного конфлікту чи воєнного стану та надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. Ця задовнена проблема серйозно актуалізувалася після включення до КК статті 111¹. Відсутність уніфікованого тлумачення форм державної зради зумовлює розбіжності у поглядах дослідників щодо похідного питання: привілейованим різновидом якої саме форми державної зради слід вважати посадовий колабораціонізм – переходу на бік ворога чи надання допомоги у проведенні підривної діяльності?

2. Попри те, що фактично зайняття посад, передбачених частинами 2, 5 і 7 ст. 111¹ КК, є проявом допомоги у підривній діяльності, юридично виконання «типових» для них функцій має розцінюватися як різновид переходу на бік ворога. Відтак, згідно з усталеним правилом подолання конкуренції загальної та спеціальної норм, такі діяння повинні кваліфікуватися лише за відповідною частиною «привілейованої» кримінально-правової заборони, присвяченої відповідальності за колабораційну діяльність. За загальним правилом, кваліфікація по-

садового колабораціонізму за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 111 та частинами 2, 5 або 7 ст. 111¹ КК, суперечить принципам кримінально-правової кваліфікації, зокрема принципу *non bis in idem*. Крім того, такий підхід ігнорує волю законодавця: виокремлюючи у ст. 111¹ КК зазначені склади правопорушень, він мав на меті охопити ними не лише формальне зайняття посад, а й усю пов'язану з ними функціональну діяльність.

3. Діяльність особи, яка після зайняття посади вчиняє нетипові та значно небезпечніші дії, має розцінюватися не як привілейований прояв зради, а як «класична» допомога у підривній діяльності, що не охоплюється відповідними частинами ст. 111¹ КК. У таких випадках йдеться не про один злочин, який одночасно підпадає під дію як загальної норми – ст. 111 КК (у формі переходу на бік ворога), так і спеціальної норми – ст. 111¹ КК (у формі посадового колабораціонізму), а про сукупність двох самостійних злочинів – допомоги в підривній діяльності (окремої форми державної зради, виділеної у ст. 111 КК) і посадового колабораціонізму (відповідні частини ст. 111¹ КК).

Зважаючи на місію Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо забезпечення сталості та єдності судової практики, слід критично оцінити той факт, що питання кваліфікації посадового колабораціонізму на рівні касаційної інстанції вирішуються суперечливо. Це зумовлює необхідність подальших наукових розвідок, присвячених поглибленому аналізу правових позицій Верховного Суду з метою уніфікації підходів до інкримінування колабораційної діяльності

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ:

1. Теплюк М. О., Нижник А. І., Тубелець О. С., Кучмар О. О. Криміналізація колабораційної діяльності у світлі статті 3 Конституції України (частина 1). *Часопис Київського університету права*. 2024. № 1. С. 157–166. DOI: 10.36695/2219–5521.1.2024.31.
2. Ус О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації : лекції. Харків : Право, 2018. 368 с.
3. Письменський Є. О., Мовчан Р. О. Новели кримінального законодавства України про колабораційну діяльність: дискусійні питання та спроба їх розв'язання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 356–360. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524–0374/2022–6/79>.
4. Кримінальне право. Загальна частина (Українсько-європейські студії) : підручник : у 2 книгах / за ред. О. О. Дудорова, А. А. Стрижевської. Книга 1. Вступ до кримінального права України. Вчення про кримінальне правопорушення. Київ : Видавництво «Норма права», 2025. 824 с.
5. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 512 с.
6. Мовчан Р. О. «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми : монографія. Київ : Норма права, 2022. 244 с.

7. Антонюк Н. Зміни до злочинів проти основ національної безпеки: криміналізація чи диференціація кримінальної відповідальності. *Право України*. 2022. № 11. С. 37–48. DOI: 10.33498/loou-2022-11-037.
8. Загиней-Заболотенко З. А. Добровільне зайняття громадянином України посади у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, а також в незаконних судових або правоохоронних органах як форми колабораційної діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 318–321. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/70>.
9. Антонюк Н. О., Загиней-Заболотенко З. А. На вістрі уваги: кваліфікація за сукупністю статті 111 «Державна зрада» та частин 2, 5 або 7 статті 111–1 «Колабораційна діяльність» Кримінального кодексу України. *Слово Національної школи суддів України*. 2023. № 3 (44). С. 6–22. DOI: 10.37566/2707-6849-2023-3(44) – 1.
10. Айдинян А. В. Повнота кримінально-правової оцінки чи порушення принципу non bis in idem при кваліфікації окремих кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки? *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Сучасне кримінальне право України: конституційний, міжнародно-правовий та порівняльно-правовий виміри» (20 лютого 2026 року) / упоряд. А. А. Стрижевська, К. П. Задоя*. Київ, 2026. С. 46–50.
11. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 20 червня 2024 р. у справі №953/7182/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119961119> (дата звернення: 4.04.2026).
12. Нетеса Н. В. Проблеми кваліфікації надання допомоги ворогу у воєнній сфері в умовах конкуренції кримінально-правових норм: доктринальні, законодавчі та правозастосовні аспекти. *Проблеми законності*. 2025. Вип. 49. С. 140–149. DOI: <https://doi.org/10.31359/2079-6242-2025-49-140>.
13. Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях: проблеми правової оцінки, гарантування прав і свобод та реінтеграції територій : монографія / М. А. Рубашенко, І. В. Яковюк, Н. В. Шульженко, О. В. Зайцев, С. О. Харитонов ; за наук. ред. М. А. Рубашенка ; Нац. фонд. дослідж. України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2024. 576 с.
14. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с.
15. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1368 с.
16. Зайцев О. В. Колабораційна діяльність як різновид державної зради (за матеріалами судової практики 2014–2022 років). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 78. Ч. 2. С. 174–179. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.27>.
17. Кончук Н. С. Кримінальна відповідальність за державну зраду : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2019. 218 с.
18. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін.; за ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер. 2016. 1064 с.
19. Сергієвський С. К. Кримінальна відповідальність за державну зраду : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. НДІ вивчення проблем злочинності ім. Академіка В. В. Сташиса. Харків, 2021. 204 с.
20. Борисов В. І. Державна зрада : до визначення злочину та змісту протиправного діяння «перехід на бік ворога». *Питання боротьби зі злочинністю*. 2025. Вип. 49. С. 120–131. DOI: <https://doi.org/10.31359/2079-6242-2025-49-120>.
21. Загиней З. Надання допомоги в проведенні підривної діяльності проти України як спосіб вчинення державної зради. *Науковий часопис Національної академії прокуратури*. 2016. № 3. С. 86–101.
22. Письменський Є. О. Кримінально-правові проблеми протидії колабораційній діяльності : монографія. Київ : Алерта, 2024. 438 с.
23. Євтеєва Д. Державна зрада vs посадовий колабораціонізм: проблеми розмежування та кваліфікації. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2025. Вип. 50. С. 39–50. DOI: <https://doi.org/10.31359/2079-6242-2025-50-39>.
24. Вирок Хортицького районного суду м. Запоріжжя від 2 грудня 2025 р. у справі № 337/1528/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132279964> (дата звернення: 4.04.2026).
25. Вирок Деснянського районного суду м. Чернігова від 23 січня 2025 р. у справі № 750/2083/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124616043> (дата звернення: 4.04.2026).

26. Вирок Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 17 грудня 2024 р. у справі № 335/3601/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123812972> (дата звернення: 4.04.2026).
27. Вирок Деснянського районного суду м. Чернігова від 28 лютого 2025 р. у справі № 750/2292/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125517718> (дата звернення: 4.04.2026).
28. Жила О. Б. Проблеми кримінальної відповідальності за колабораціонізм. *Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (22–23 лютого 2024 р.) / упор. У. О. Цмоць. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. С. 323–327.
29. Ясницька Т. Ю. Соціальна зумовленість відповідальності за колабораційну діяльність. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 12. С. 336–339. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-12/77>.
30. Постанова колегії суддів Третньої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 21 липня 2025 р. у справі № 331/4882/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129086839> (дата звернення: 4.04.2026).
31. Постанова колегії суддів Третньої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 22 січня 2024 р. у справі № 953/406/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116670763> (дата звернення: 4.04.2026).
32. Постанова колегії суддів Третньої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 31 січня 2024 у справі № 638/5446/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116705070> (дата звернення: 4.04.2026).
33. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 8 лютого 2024 р. у справі № 161/12980/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116955673> (дата звернення: 4.04.2026).
34. Постанова колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 27 січня 2026 р. у справі № 186/650/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133719639> (дата звернення: 4.04.2026).
35. Вирок Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 27 червня 2024 р. у справі № 335/4664/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120009421> (дата звернення: 4.04.2026).
36. Вирок Біляївського районного суду Одеської області від 14 лютого 2025 р. у справі № 496/176/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125214897> (дата звернення: 4.04.2026).
37. Вирок Вільнянського районного суду Запорізької області від 6 лютого 2025 р. у справі № 314/142/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125132218> (дата звернення: 4.04.2026).
38. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 3 квітня 2024 р. у справі № 161/11994/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118131258> (дата звернення: 4.04.2026).

REFERENCES:

1. Teplyuk, M. O., Nyzhnyk, A. I., Tubelets, O. S., Kuchmar, O. O. (2024). Criminalization of collaborative activities in the light of Article 3 of the Constitution of Ukraine (part 1). *Journal of the Kyiv University of Law*, 1, 157–166. DOI: 10.36695/2219-5521.1.2024.31 (in Ukrainian).
2. Us, O. V. (2018). *Theory and practice of criminal law qualification*. Pravo (in Ukrainian).
3. Pysmenskyi, Ye. O., Movchan, R. O. (2022). Novels of the Criminal Legislation of Ukraine on Collaborative Activities: Debate Issues and an Attempt to Resolve Them. *Legal Scientific Electronic Journal*, 6, 356–360. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/79> (in Ukrainian).
4. Dudorov, O. O., Stryzhevska, A. A. et al. (2025). Kryminalne pravo. Zahalna chastyna (Ukrainsko-ievropeiski studii) : pidruchnyk : u 2 knykhakh. Knyha 1. Vstup do kryminalnoho prava Ukrainy. Vchennia pro kryminalne pravoporushennia [Criminal law. General part (Ukrainian-European studies): textbook: in 2 books. Book 1. Introduction to the criminal law of Ukraine. The doctrine of criminal offense]. Kyiv : Vydavnytstvo «Norma prava» (in Ukrainian).
5. Navrotskyi, V. O. (2009). *Osnovy kryminalno-pravovoi kvalifikatsii : navch. posib* [Fundamentals of criminal law qualification: teaching manual]. Kyiv : Yurinkom Inter (in Ukrainian).

6. Movchan, R. O. (2022). «Military» Novels of the Criminal Code of Ukraine: Law-Making and Law-Enforcement Problems. *Norma prava* (in Ukrainian).
7. Antoniuk, N. (2022). Changes to crimes against the foundations of national security: criminalization or differentiation of criminal liability. *Law of Ukraine*, 11, 37–48. DOI: 10.33498/louu-2022-11-037 (in Ukrainian).
8. Zahynei-Zabolotenko, Z. A. (2022). Voluntary occupation by a citizen of Ukraine of a position in illegal government bodies established in the temporarily occupied territory, as well as in illegal judicial or law enforcement bodies as a form of collaborative activity. *Legal Scientific Electronic Journal*, 6, 318–321. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/70> (in Ukrainian).
9. Antoniuk, N. O., Zahynei-Zabolotenko, Z. A. (2023). In the spotlight: qualification under the totality of Article 111 «High Treason» and Parts 2, 5 or 7 of Article 111–1 «Collaborative Activities» of the Criminal Code of Ukraine. *Word from the National School of Judges of Ukraine*, 3 (44), 6–22. DOI: 10.37566/2707-6849-2023-3(44) – 1 (in Ukrainian).
10. Aidnyan, A. V. (2026). Povnota kryminalno-pravovoi otsinky chy porushennia pryntsyphu non bis in idem pry kvalifikatsii okremykh kryminalnykh pravoporushen proty osnov natsionalnoi bezpeky? [Completeness of the criminal legal assessment or violation of the non bis in idem principle when qualifying individual criminal offenses against the foundations of national security?] *Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Suchasne kryminalne pravo Ukrainy: konstytutsiyni, mizhnarodno-pravovyi ta porivnialno-pravovyi vymiry»* [Materials of the international scientific and practical conference «Modern criminal law of Ukraine: constitutional, international legal and comparative legal dimensions»]. Kyiv (in Ukrainian).
11. Postanova kolehii suddiv Druhoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnogo sudu Verkhovnoho Sudu vid 20 chervnia 2024 r. u spravi №953/7182/23. Yedynyi derzhavnyi reistr sudovykh rishen [Unified State Register of Court Decisions]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119961119> (in Ukrainian).
12. Netesa, N. V. (2025). Problems of qualification of providing assistance to the enemy in the military sphere in conditions of competition of criminal law norms: doctrinal, legislative and law enforcement aspects. *Problems of legality*, 49, 140–149. DOI: <https://doi.org/10.31359/2079-6242-2025-49-140> (in Ukrainian).
13. Rubashchenko, M. A., Yakoviuk, I. V., Shulzhenko, N. V., Zaitsev, O. V., Kharytonov, S. O. (2024). *Collaborationism in temporarily occupied territories: problems of legal assessment, guaranteeing rights and freedoms, and reintegration of territories*, Pravo (in Ukrainian).
14. Baulin, Yu. V., Borysov, V. I., Tiutiuhin, V. I. et al. (2013). *Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar : u 2 t. T. 2 : Osoblyva chastyna* [Criminal Code of Ukraine. Scientific and Practical Commentary: in 2 vols. Vol. 2: Special Part]. Kharkiv : Pravo (in Ukrainian).
15. Melnyk, M. I., Khavroniuk, M. I. et al. (2018). *Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrainy* [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine]. Kyiv : VD «Dakor» (in Ukrainian).
16. Zaitsev, O. V. (2023). Collaborative activity as a type of high treason (based on court practice of 2014–2022). *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law*, 78/2, 174–179. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.27> (in Ukrainian).
17. Konchuk, N. S. (2019). *Kryminalna vidpovidalnist za derzhavnu zradu* [Criminal liability for high treason] (Candidate's thesis). Lviv. derzh. un-t vnutr. sprav (in Ukrainian).
18. Azarov, D. S., Hryshchuk, V. K., Savchenko, A. V. et al. (2016). *Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrainy* [Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine]. Kyiv : Yurinkom Inter (in Ukrainian).
19. Serhiievskiy, S. K. (2021). *Kryminalna vidpovidalnist za derzhavnu zradu* [Criminal liability for high treason]. NDI vyvchennia problem zlochynnosti im. Akademika V. V. Stashysa (in Ukrainian).
20. Borysov, V. I. (2025). High treason: to the definition of the crime and the content of the illegal act «defection to the enemy». *Issues of combating crime*, 49, 120–131. DOI: <https://doi.org/10.31359/2079-6242-2025-49-120> (in Ukrainian).
21. Zahynei, Z. (2016). Providing assistance in carrying out subversive activities against Ukraine as a way of committing high treason. *Scientific Journal of the National Academy of the Prosecutor's Office*, 3, 86–101 (in Ukrainian).
22. Pysmenskyi, Ye. O. (2024). *Criminal law problems of countering collaborative activities: monograph*. Alerta (in Ukrainian).
23. Yevtieieva, D. (2025). High treason vs official collaborationism: problems of distinction and qualification. *Issues of combating crime*, 50, 39–50. DOI: <https://doi.org/10.31359/2079-6242-2025-50-39> (in Ukrainian).

24. Vyrok Khortytskoho raionnoho sudu m. Zaporizhzhia vid 2 hrudnia 2025 r. u spravi № 337/1528/24. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen [Unified State Register of Court Decisions]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132279964> (in Ukrainian).
25. Vyrok Desnianskoho raionnoho sudu m. Chernihova vid 23 sichnia 2025 r. u spravi № 750/2083/24. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen [Unified State Register of Court Decisions]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124616043> (in Ukrainian).
26. Vyrok Ordzhonikidzevskoho raionnoho sudu m. Zaporizhzhia vid 17 hrudnia 2024 r. u spravi № 335/3601/23. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen [Unified State Register of Court Decisions]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123812972> (in Ukrainian).
27. Vyrok Desnianskoho raionnoho sudu m. Chernihova vid 28 liutoho 2025 r. u spravi № 750/2292/24. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen [Unified State Register of Court Decisions]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125517718> (in Ukrainian).
28. Zhyla, O. B. (2024). Problemy kryminalnoi vidpovidalnosti za kolaboratsionizm [Problems of criminal liability for collaborationism]. [Viina v Ukraini: zrobeni vysnovky ta nezasvoieni uroky: zbirnyk tez Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii] *The War in Ukraine: Conclusions and Unlearned Lessons: Collection of Abstracts of the International Scientific and Practical Conference*. Lviv (in Ukrainian).
29. Yasnyska, T. Yu. (2024). Social determinants of responsibility for collaborative activities. *Legal scientific electronic journal*, 12, 336–339. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-12/77> (in Ukrainian).
30. Postanova Tretoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu vid 21 lypnia 2025 r. u spravi № 331/4882/23. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen [Unified State Register of Court Decisions]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129086839> (in Ukrainian).
31. Postanova kolehii suddiv Tretoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu vid 22 sichnia 2024 r. u spravi № 953/406/23. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen [Unified State Register of Court Decisions]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116670763> (in Ukrainian).
32. Postanova kolehii suddiv Tretoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu vid 31 sichnia 2024 u spravi № 638/5446/22. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen [Unified State Register of Court Decisions]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116705070> (in Ukrainian).
33. Postanova kolehii suddiv Pershoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu vid 8 liutoho 2024 r. u spravi № 161/12980/22. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen [Unified State Register of Court Decisions]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116955673> (in Ukrainian).
34. Postanova kolehii suddiv Pershoi sudovoi palaty Kasatsiinoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu vid 27 sichnia 2026 r. u spravi № 186/650/22. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen [Unified State Register of Court Decisions]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133719639> (in Ukrainian).
35. Vyrok Ordzhonikidzevskoho raionnoho sudu m. Zaporizhzhia vid 27 chervnia 2024 r. u spravi № 335/4664/23. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen [Unified State Register of Court Decisions]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120009421> (in Ukrainian).
36. Vyrok Biliaivskoho raionnoho sudu Odeskoi oblasti vid 14 liutoho 2025 r. u spravi № 496/176/23. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen [Unified State Register of Court Decisions]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125214897> (in Ukrainian).
37. Vyrok Vilnianskoho raionnoho sudu Zaporizkoi oblasti vid 6 liutoho 2025 r. u spravi № 314/142/23. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen [Unified State Register of Court Decisions]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125132218> (in Ukrainian).
38. Vyrok Lutskoho miskraionnoho sudu Volynskoi oblasti vid 3 kvitnia 2024 r. u spravi № 161/11994/23. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen [Unified State Register of Court Decisions]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118131258> (in Ukrainian).

Oleksandr DUDOROV,
Doctor of Law, Professor,
Professor of the Department of Criminal and Legal
Policy and Criminal Law,
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4860-0681>,
e-mail: o.o.dudorov@gmail.com,

Roman MOVCHAN,
Doctor of Law, Professor,
Professor of the Department of Constitutional,
International and Criminal Law,
Donetsk National University named after Vasyl Stus,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2074-8895>,
e-mail: romanmov1984@gmail.com

***THE RELATIONSHIP BETWEEN OFFICIAL COLLABORATIONISM AND TREASON:
THEORETICAL AND LAW ENFORCEMENT ASPECTS***

The article is devoted to clarifying the correlation of the components of high treason and collaboration activities – those varieties of this criminal offense that embody official collaborationism, the responsibility for which is provided for by parts 2, 5 and 7 of Art. 111¹ of the Criminal Code of Ukraine (CC). The specified problem is considered in view of the achievements of criminal law science and the development of modern judicial practice.

The provision is argued that, by distinguishing the three mentioned parts in Art. 111¹ of the CC, the legislator intended to cover not only the actual (nominal) occupation of the positions specified in these norms, but also the activities performed in them. The hypothesis is put forward that the basis for the controversial solution to the question of the correlation of the components of high treason and official collaborationism is the unclear description in Art. 111 of the Criminal Code of such forms of the crime provided for by it as defection to the enemy and assistance in subversive activities. Based on the analysis of the main theoretical approaches to the interpretation of the legislative phrase «defection to the enemy», the validity of the aforementioned hypothesis is proven. The provision on the recognition of the holding of positions provided for in Part 2, Part 5 and Part 7 of Article 111¹ of the Criminal Code as a special (privileged) type of defection to the enemy as a form of state treason is substantiated.

The scientific position is supported, according to which, as a general rule, the qualification of cases of official collaborationism by the set of crimes provided for in Part 2 of Article 111 and Part 2, Part 5 or Part 7 of Article 111¹ of the Criminal Code contradicts the principles of criminal legal qualification, including the principle of non bis in idem. At the same time, it was established that the behavior of a person who, having taken up a relevant position, carries out «untypical» and clearly more dangerous activities should be recognized as «ordinary», not covered by the relevant parts of Article 111¹ of the Criminal Code, a manifestation of such a form of treason as assistance in subversive activities.

Keywords: *treason, collaborationism, defection to the enemy, subversive activities, competition of criminal law norms, principles of qualification.*

Стаття надійшла до редакції: 6.04.2026 р.

Прийнята до друку: 13.05.2026 р.

Дата публікації (оприлюднення): 25.05.2026 р.